

УДК 373.2 – 056.264 : 811.161.2'271
 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-3-49>

Ольга ШОСТАК,
 orcid.org/0000-0002-9858-7940
 старший викладач кафедри дошкільної педагогіки і психології
 та спеціальної освіти імені професора Т. І. Поніманської
 Рівненського державного гуманітарного університету
 (Рівне, Україна) o._shostak@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ВИРАЗНОГО МОВЛЕННЯ В ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИЗАРТРІЄЮ В ПРОЦЕСІ ІГОР-ДРАМАТИЗАЦІЙ

У статті окреслено специфіку формування виразності мовлення в дітей дошкільного віку з дизартрією під час проведення ігор-драматизацій. Дизартрія – порушення звуковимови і просодичної сторони мовлення, обумовлене органічною недостатністю іннервації м'язів мовленнєвого апарату. Логопедичною наукою представлено комплекс технологій, які сприяють компенсації окремих процесів цілісної мовленнєвої системи, основні принципи реабілітації осіб із дизартрією, етапи психолого-педагогічної роботи, а також розвитку мовлення дітей із дизартрією. Варта уваги і проблема формування виразного мовлення в дошкільників із дизартрією. Зокрема, до важливих засобів, що сприяють розвитку мовленнєвої виразності, науковці зараховують ігри-драматизації. Цей різновид театралізованої діяльності удосконалює уміння дітей регулювати силу голосу, тембр і темп мовлення, інтонацію, а також розвиває лаконічність, мелодійність, експресивність і образність мовлення.

У процесі формування виразного мовлення дітей із дизартрією за допомогою ігор-драматизацій найважливіша умова полягає в роботі над образом, роллю, що передбачає відпрацювання техніки мовлення, відповідної пози, жестів, міміки. У взаємодії з однолітками відбувається розвиток і творче становлення дитини, засвоєння нею соціальних норм поведінки, формуються виразність мовлення та вищі довільні психічні функції. В іграх-драматизаціях уся увага дітей спрямовується на створення ігрової ситуації, на точне й емоційне втілення взятої на себе ролі, на вміння ставити себе на місце героїв твору, перейматися їхніми почуттями та переживаннями. Для проведення ігор-драматизацій обирають різні художні твори для дітей, передусім казки. При цьому необхідно враховувати вікові особливості дошкільників із дизартрією, що впливає на емоційне сприймання текстів – здатність розуміти специфіку їхнього змісту і форми, виявляти поетичний слух, реагувати на образність, інтонації та надалі відтворювати їх у власному мовленні. Відтак використання в корекційній роботі ігор-драматизацій сприяє розвитку виразного мовлення в дітей дошкільного віку з дизартрією.

Ключові слова: дизартрія, виразність мовлення, діти дошкільного віку, логопедична робота, ігри-драматизації.

Olga SHOSTAK,
 orcid.org/0000-0002-9858-7940
 Senior Lecturer at the Professor T. I. Ponimanska Department
 of Preschool Pedagogy and Psychology and Special Education
 Rivne State University for the Humanities
 (Rivne, Ukraine) o._shostak@ukr.net

SPEECH EXPRESSIVENESS DEVELOPMENT FOR PRE-SCHOOL CHILDREN WITH DYSPHARTHIA IN THE PROCESS OF GAMES-DRAMATIZATION

The study outlines special characteristics of speech expressiveness development for pre-school children with dysarthria while games-dramatization. Dyarthria is presented as a disorder of the speech and its prosodic aspect caused by an organic failure of muscles innervation in a speech apparatus. Speech therapy science presents the complex of technologies that contribute to the compensation of some processes of integral speech system, main principles of rehabilitation of people with dysarthria, stages of psychological and pedagogical work, as well as speech development for children with dysarthria. The author stresses on the issue of speech expressiveness development for pre-school children with dysarthria. In particular, games-dramatization are revealed as the important means to develop speech expressiveness. This type of theatre activity improves children's skills to regulate voice's power, timbre and pace of speech, intonation, and also develops conciseness, melodiousness, expressiveness and imagery of speech.

In the process of speech expressiveness development for children with dysarthria with the help of games-dramatization the most important feature deals with the work with image, role that requires speech technique practice, appropriate posture, gestures, facial expressions. Being interacted with peers children develop their creativeness, accept social standards of behavior, and develop their speech expressiveness and higher voluntary mental functions. Games-dramatization focus

children's attention on games situation development, accurate and emotional interpretation of the taken role, skills to present yourself in the place of the literature heroes, to empathize with their feelings and experiences. To organize games-dramatization it is chosen different creative works for children, primary there are fairy tales. While choosing it is necessary to consider age peculiarities of preschoolers with dysarthria that impacts on their emotional perception of the texts – the ability to comprehend the characteristics of their content and form, to show an ear for poetic, respond to imagery, intonations and reproduce them in their own speech. Thus, the use of games-dramatization in a speech therapy work supports speech expressiveness development for pre-school children with dysarthria.

Key words: *dysarthria, speech expressiveness, pre-school children, speech therapy work, games-dramatization.*

Постановка проблеми. У процесі засвоєння рідної мови відбувається становлення різних сторін мовлення – звукової, граматичної, морфологічної, синтаксичної. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку передбачає засвоєння навичок артикуляції, формування мовленнєвого слуху, виразності мовлення. Виразність відображає лексичне багатство мовлення, його мелодійність, лаконічність, інтонаційну палітру, ритм, експресію. Виразність мовлення – один із механізмів спілкування, який забезпечує реалізацію комунікативної функції, слугує засобом самовираження мовця, посилює враження від сказаного, стимулює інтерес у опонента, забезпечує вплив на його емоції та почуття.

Виразність мовлення проявляється в дитини тоді, коли вона хоче передати свій настрій, емоції, ставлення до об'єкта. Цьому сприяють інтонація, тембр голосу, його емоційно-експресивне забарвлення, темп мовлення, виділення окремих слів та словосполучень шляхом логічного наголосування, паузи. Виразність мовлення розвивається природним шляхом, коли дитина мимоволі емоційно щось каже чи розповідає. У той же час дошкільники можуть виявити почуття волі та усвідомлено передавати слова чи текст із виразністю.

Розвиток виразного мовлення в дітей дошкільного віку – одна з вимог Базового компонента дошкільної освіти (БКДО, 2021: 18). Тож у ЗДО до важливих мовленнєвих завдань належить і формування виразності мовлення. Особливо активно над його розв'язанням працюють із дітьми старшого дошкільного віку, позаяк у цей період відбуваються значні зрушення в їхньому мовленнєвому розвитку. Проте діти з дизартрією складають особливу категорію, у якій формування зазначеної сторони мовлення має доволі проблемний перебіг.

Дизартрія – це розлад вимовної сторони мовлення, який є наслідком ураження нервової системи. Характерна риса дизартрії – порушення іннервації мовленнєвого апарату. Останніми роками простежується зростання кількості дітей із дизартрією. Усі вони мають порушення моторної сфери та вимови. Основне завдання логопеда – сприяти розвитку виразності мовлення

дошкільників із дизартрією, задовольнити їхню потребу у виразному мовленні через використання спеціальних засобів і методів виразності, серед яких – ігри-драматизації.

Аналіз досліджень. Науковці, які займаються проблемами мовленнєвих розладів дітей із дизартрією, Х. Барна, О. Боряк, Ю. Волошина, Н. Гаврилова, В. Галушенко, А. Голуб, Л. Дідкова, Д. Завітренко, В. Іванова, В. Кондратенко, С. Конопляста, І. Мартиненко, Ю. Рібцун, О. Чекан, М. Шеремет спостерігають, що в цих дітей порушення носять стійкий характер і мають схожість у своїх проявах з іншими артикуляторними розладами, а також складні для диференціальної діагностики. Теоретики і практики сучасної логопедії приділяють значну увагу корекції мовлення дошкільників із метою успішного подальшого становлення та розвитку їхньої мовленнєвої системи, зокрема виразності мовлення.

Мета статті – проаналізувати особливості формування виразності мовлення в дітей із дизартрією засобами ігор-драматизацій.

Виклад основного матеріалу. Гра-драматизація – один із основних засобів у розвитку виразності мовлення дітей із дизартрією. Гра дозволяє дитині відчувати всю красу рідної мови, при цьому збагачуючи власне мовлення.

І. Кардаш відзначає, що ігри-драматизації – це такі ігри, у яких відбувається обіграння відповідного художнього твору за ролями. Виконуючи ролі, діти використовують різні засоби виразності: силу голосу, інтонацію, темп мовлення та інші. Розвитку виразності мовлення сприяє багатство тематики ігор-драматизацій, засобів зображення, а також створена ігрова ситуація, яскраві емоції під час втілення ролі. В іграх-драматизаціях дітям не дають ігрові дії в готовому вигляді, вони повинні самі на основі літературного твору втілити в реальність власну роль (Кардаш, 2014: 78–79).

Такі ігри легко запам'ятовуються дітьми, адже гра – провідна діяльність дошкільного віку. Активне використання в логопедичному процесі ігор-драматизацій сприяє вдосконаленню інтонації, збагаченню дитячого мовлення виразними засобами.

Для ігор-драматизацій зазвичай використовують казки, фрагменти інших літературних текстів для дітей. На загал, як зауважує Л. Калініна, театральне мистецтво за своєю образно-художньою суттю близьке до жанру казки (Калініна, 2014: 48). Казка – улюблений художній твір дошкільників, який привертає їхню увагу та сприятливо впливає на психіку. Казка збагачує внутрішній світ дитини, формує самосвідомість, адекватну та позитивну самооцінку, вдосконалює комунікативні навички, бореться з бар'єром спілкування, розвиває творчість і уяву, позитивно впливає на емоційну сферу. Казка яскрава образними формами, тому вона приваблює дошкільників. Слухаючи казку, дитина співпереживає її героям, прагне ідентифікувати себе з ними. Так з'являються механізми моральної ідентифікації.

Ігри-драматизації можна проводити за допомогою пальчикового театру, театру на ложках, театру на прищіпках, рукавичкового театру, за участю дошкільників із дизартрією в акторській грі. Л. Шипіло зазначає, що в грі-драматизації ініціатива і творчість дітей зорієнтовані не стільки на створення ігрової ситуації, доповнення змісту, зміну сюжету, як на якісне виконання ролі (Шипіло, 2013: 14–17).

Г. Мартиненко стверджує: «Залучення дітей до театралізованої діяльності сприяє вивченню людських почуттів. Діти вчаться висловлювати свої почуття, передавати текст інтонацією та мімікою» (Мартиненко, 2018: 5). Гра-драматизація розвиває творчий початок у дошкільників, сприяє розкриттю сором'язливих дітей, гальмує нестримних і рухливих вихованців, які навчаються самоконтролю.

Гра-драматизація в доступній для розуміння і цікавій формі сприяє розкриттю дошкільниками своїх можливостей для розвитку виразності. Дитина обирає роль героя, що сподобався, і починає перевтілюватися в образ, програє емоції персонажа, що дозволяють їй передати манеру мовлення, темп і силу голосу, характерну для вказаного героя.

Ігри-драматизації в умовах логопедичної роботи дають змогу розв'язати такі завдання з розвитку виразності мовлення дітей дошкільного віку з дизартрією:

- допомагають самопізнанню, самовираженню особистості дошкільника за наявності досить високого ступеня свободи в діях;

- створюють умови для соціалізації дитини, посилюючи при цьому її адаптаційні здібності, коригують можливі комунікативні відхилення;

- сприяють усвідомленню дітьми з дизартрією почуття задоволення, радості, власної значущості, що виникають у результаті виявлення прихованих талантів;

- формують здатність дітей регулювати силу голосу, тембр і темп мовлення, інтонацію;

- розвивають лаконічність, мелодійність мовлення, його експресивність і образність.

Робота з розігрування творів художньої літератури повинна враховувати вікові особливості дітей із дизартрією та їх соціальний досвід. Від цього залежить їхнє емоційне сприймання тексту, тобто здатність розуміти і відчувати не лише його зміст, а й форму, виявляти поетичний слух, реагувати на образне мовлення, виразність інтонації. Ігри-драматизації на основі художніх текстів відзначаються насамперед сюжетом, ролями, персонажами, діями, які мають бути доступні дітям дошкільного віку з дизартрією. Насамперед дітей приваблює можливість імпровізувати, а не наявні готові правила. Їм цікаво комбінувати події, впроваджувати нових дійових осіб. Л. Калініна відзначає, що театральна діяльність дає можливість дитині спробувати свої сили в різних видах творчої роботи. Крім того, такі заняття можуть «значно підвищити рівень емоційної піднесеності та організованості, сформувати навички колективної роботи, відповідального відношення до своїх вчинків» (Калініна, 2014: 48).

Дітей дошкільного віку з дизартрією приваблюють образи сміливих, мужніх, сильних і добрих персонажів. На сьогоднішній день величезний вибір художніх творів репрезентує багатий матеріал для організації ігор-драматизацій із корекційною метою. Іноді можна побачити, що окремі персонажі літературних творів починають з'являтися в самостійних іграх дітей дошкільного віку. Щоб залучити дошкільників із дизартрією до участі в іграх-драматизаціях, логопеду необхідно виробляти інтерес до таких занять. Для цього у свою роботу він включає показ дітям невеликих лялькових вистав, змістом яких виступають знайомі їм казки та потішки. Надалі дошкільники можуть самостійно брати участь у виставах. Необхідно виробити в них бажання і вміння грамотно доповнити фрази діалогу героїв, які сподобалися.

Важливий аспект роботи логопеда полягає в систематичному розширенні ігрової навички, що проявляється в процесі опанування всіх видів ігор-драматизацій. Ключові завдання реалізуються завдяки систематичному ускладненню театралізованих ігор, до яких залучають дітей із дизартрією.

Науковці доречно наголошують на тому, що ускладнення ігор-драматизацій відображається у їхніх видах:

- гра-імітація окремих рухів людини, тварин і птахів (діти прокинулися, потягнулися, квіточки

тягнуться до сонця) та імітація ключових емоцій людини (пішов сніг – діти зраділи: посміхнулися, поплескали в долоні);

– гра-імітація ланцюжка послідовних дій у комбінації з показом основних емоцій персонажа (зайчик побачив лисицю, злякався і сховався за дерево);

– гра-імітація знайомих образів персонажів із казок та літературних творів (кішка крадеться за мишкою, хоробрий півник біжить стежиною);

– гра-імпровізація під музичний супровід («Веселий дощик», «Танцюють звірі на узліссі»);

– однотемна безсловесна гра-імпровізація з одним персонажем, змістом якої є тексти віршів і примовок, які читає вихователь (Н. Забіла «Ясочина казка»);

– гра-імпровізація за текстом, взятим із коротких казок, оповідань і віршів, що розповідає вихователь (П. Воронько «Засмутилось кошеня»);

– рольовий діалог героїв казки («Рукавичка», «Коза Дереза»);

– інсценування фрагментів із казок тварин («Як курча голос шукало»);

– однотемна гра-драматизація з кількома персонажами з народних казок («Колобок», «Ріпка») та авторськими текстами.

Організація ігор-драматизацій відбувається за трьома етапами:

– художнє розуміння творів літературного та фольклорного жанру;

– набуття спеціалізованих умінь із метою розвитку в дитини позиції актора;

– становлення самостійної творчої діяльності.

Надалі діти з дизартрією продовжують удосконалювати виконавські вміння. Логопед вчить без сторонньої допомоги знаходити засоби образної виразності. Драматичний конфлікт, напруження атмосфери, короткі, емоційні звернення і виразність стилю – усе, без сумніву, розвиває оптимальні умови для проведення ігор-драматизацій на основі сюжетів із художніх творів.

Висновки. Отже, гра-драматизація не лише виступає формою розваги, зняття емоційного напруження, а й ефективним засобом розвитку виразності мовлення дітей дошкільного віку з дизартрією. Граючись, дитина перевтілюється в персонажа, що їй сподобався, тим самим відтворюючи його образ. Дошкільник повинен показати характер героя, його почуття, манеру говоріння, що передбачає специфіку мелодики, сили голосу, темпу. Таким чином, у дитини автоматично розвивається мовленнєва виразність. Дітям із дизартрією вдається освоїти мовленнєві звороти, необхідні для спілкування в суспільстві, завдяки виконанню ролей в іграх-драматизаціях. Чим більше логопед використовуватиме в корекційному процесі ігри-драматизації, тим краще і швидше удосконалюватимуться діалогічне та монологічне мовлення дитини з дизартрією, розвиватиметься їх інтонаційна виразність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Авт. група: Байер О. М. та ін.; Під наук. кер. Т. О. Піроженко. Київ, 2021. 37 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення 02.03.2023).
2. Калініна Л.А. Формування творчої особистості дитини дошкільного віку засобами театральної-сценічної діяльності. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Педагогічні науки.* 2014. Вип. 1.45. С. 46–49.
3. Кардаш І. М. Театралізовані ігри як засіб формування творчої особистості дитини дошкільного віку. *Наука і освіта.* 2014. № 10. С. 77–81.
4. Мартиненко Г. В. Театралізована діяльність в дитячому садку. Харків : ВГ «Основа», 2018. 127 с.
5. Шипіло Л. Грі-драматизації – належну увагу. *Дошкільнє виховання.* 2013. № 1. С. 14–17.

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (nova redaktsiia) [Basic component of preschool education (new edition)] / Avt. hrupa: Baiier O. M. ta in.; Pid nauk. ker. T. O. Pirozhenko. Kyiv, 2021. 37 p. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (data zvernennia 02.03.2023). [in Ukrainian].
2. Kalinina L. A. Formuvannia tvorchoi osobystosti dytyny doshkilnoho viku zasobamy teatralno-stsenichnoi diialnosti [Formation of the creative personality of a preschool child by means of theatrical and stage activities]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnogo universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho.* Ser. : Pedahohichni nauky. 2014. Vyp. 1.45. P. 46–49. [in Ukrainian].
3. Kardash I. M. Teatralizovani ihry yak zasib formuvannia tvorchoi osobystosti dytyny doshkilnoho viku [Theatrical games as a means of forming the creative personality of a preschool child]. *Nauka i osvita.* 2014. № 10. P. 77–81. [in Ukrainian].
4. Martynenko H. V. Teatralizovana diialnist v dytiachomu sadku [Theatrical activities in kindergarten]. Kharkiv : VH «Osnova», 2018. 127 p. [in Ukrainian].
5. Shypilo L. Hri-dramatyzatsii – nalezhnu uvahu [Game-dramatization – proper attention]. *Doshkilne vykhovannia.* 2013. № 1. S. 14–17. [in Ukrainian].